

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Elhibázott nyomozások okai és következményei

Szerző: dr. Mócza Réka

Szolnok, 2017. július 9.

I. Bevezetés

A büntetőeljárás kezdeti szakasza a nyomozóhatóság által lefolytatott nyomozás, mely a büntetőügy későbbi kimenetele szempontjából hatalmas jelentőséggel bír.

Tanulmányomban a nyomozószervek közül a rendőrség munkájával kapcsolatban részletezek néhány típushibát. Először a nyomozás fogalmát, jelentőségét és annak törvényi követelményeit mutatom be röviden, ezt követően az elkövetett hibákat elemzem két csoportba sorolva, majd az elhibázott nyomozások néhány lehetséges következményét részletezem, végül pedig egy megtörtént esetet dolgozok fel.

Leszögezhető, hogy a hibáktól mentes nyomozás minden esetben alapköve egy - egy büntetőeljárás eredményességének, ez azonban fordított esetben nem mindig igaz, ugyanis eredménytelen nyomozás minden alakiség megtartása mellett is előfordulhat.

A felderítés során elkövetett hibák teljes körű bemutatása természetesen nem lehetséges, hiszen ahány ügy, úgy éppen annyiféle - gyakran egyedi - tévedési lehetőség merülhet fel, így csak néhány gyakran előforduló esetet veszek górcső alá, majd pedig vizsgálom meg annak lehetséges következményeit.

II. A nyomozásról röviden

A büntetőeljárás általában nyomozással kezdődik, melynek feladata felderíteni a bűncselekményt, és az elkövető kilétét, továbbá beszerezni a bizonyítási eszközöket. Eközben mindig a kriminalisztika hét alapkérdését kell szem előtt tartani, azaz a ki, kivel, mit, mi történt, miért, hogyan, mivel, mikor és hol kérdésekre kell választ találnia a nyomozó hatóságnak.

Nyomozásra csak abban az esetben kerülhet sor, ha bűncselekmény gyanúja mellett, megalapozott a gyanú az elkövetőre vonatkozóan is, és további feltétel, hogy azt a törvényben feljogosított szerv törvényes eljárásában fogantossítsa.

Nyomozásra okot adhat a nyomozó hatóságnál tett feljelentés vagy az ezen hatóság birtokában lévő, bűncselekmény elkövetésével összefüggő információk, de úgylis kezdődhet nyomozás, hogy a rendőrség tetten ér valakit bűncselekmény elkövetése közben.

A nyomozás az előbbin túl a bűncselekmény nyomainak rögzítését is jelenti. Ennek során minden esetben bizonyítékok beszerzésére kerül sor, annak az igazolására vagy pedig megdöntésére, hogy egy személy bűncselekményt követett - e el.

A fentieket összefoglalva tehát a bűncselekmény rekonstruálása során fel kell deríteni mindazokat a körülményeket és tényeket, amelyekből állást lehet foglalni arról, hogy történt-e bűncselekmény, és ha igen, kit és milyen formában terhel ezért büntetőjogi felelősség.

A Büntetőeljárás törvény 164.§ (2) bekezdése a az előbbivel összhangban kimondja, hogy a „*a nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket.*”

A nyomozás célja tehát minden esetben a bűncselekmény felderítése és az ehhez kapcsolódó és szükséges eljárási cselekmények teljesítése, melynek alapvető követelményei a törvényesség, a gyorsaság és az alaposág, illetve a teljesség.

A törvényesség a büntető eljárásra irányadó jogszabályok maradéktalan betartását jelenti, mely a nyomozó hatóság kötelezettsége azért, hogy az eljárásban résztvevők jogai ne sérüljenek.

A gyorsaság jelen téma szempontjából azért bír nagy jelentőséggel, mert az idő múlása veszélyeztetheti a bűncselekmény pontos felderítését. Ezzel összefüggésben büntetőeljárás törvényünk is rögzíti, hogy a nyomozást mindig a lehető legrövidebb időn belül le kell folytatni, és befejezni. Mindezek miatt azt a szabályozást követi, miszerint a nyomozás határideje annak elrendelésétől, illetőleg megindulásától kezdve kettő hónap, amelyet az ügyész legfeljebb hat hónappal, ennek letelte után pedig az ügyészség vezetője a nyomozás megindításától számított egy évig meghosszabbíthat. Egy éven túl ezt a határidőt a felettes ügyészség vezetője, két éven túl pedig a legfőbb ügyész hosszabbíthatja meg. Ha a nyomozás konkrét személy ellen folyik, a hosszabbítás maximum a büntetőeljárás megindításától számított két év lehet. Ezzel a törvény a nyomozások elhúzódását megakadályozó abszolút határidőt határoz meg. A határidő lejártakor a nyomozás eredményétől függően, vagy vádemelésre, vagy a nyomozás megszüntetésére kerül a sor.

Fontos megjegyezni, hogy a nyomozás során beszerzett bizonyítékok, úgy a terhelti vallomások, mint a tanúvallomások, vagy további bizonyítékok, mivel időben jóval közelebb állnak a cselekmény elkövetéséhez, így több információt hordoznak, mintha azokat a büntetőeljárás későbbi szakaszában szereznék be. Ezért is olyan döntő jelentőségű az időtényező a nyomozás során.

Az alaposág és teljesség végezetül az ügy teljes körű feltárását, annak minden oldalról való megismerését jelenti.

Ahogy majd azt a későbbiekben láthatjuk a fenti követelményeket számos módon és eljárásban sértheti meg a nyomozó hatóság eljáró tagja, gyakran ezzel végzetes irányt adva egy - egy büntetőeljárás kimenetelének.

III. Egyes, gyakran előforduló hibák a nyomozás során és azok következményei

1. A nyomozási hibák csoportosítása

A kriminalisztika, mint a nyomozás tudománya a nyomozási hibákat többféle rendező elv szerint csoportosítja.

Például a kriminalisztika belső tagozódása szerinti rendező elv alapján beszélhetünk krimináltaktikai, krimináltechnikai és kiriminálmetodikai hibákról, de létezik a hibaveszélyesség fokozatai szerinti megkülönböztetésen nyugvó elhatárolás is, továbbá a hiba „elkövetési helye” szerint a nyomozási szakban, a közbenső eljárásban, vagy pedig a bírói szakban elkövetett tévedéseket is ismer a jogirodalom.

Ahogy az előbbiekből látható, a hibalehetségeik osztályozása nagyon sok szempont szerint lehetséges, azonban ezek mindegyikére nem kívánok kitérni a korlátozott terjedelemben is tekintettel, azokat csupán kettő szempont szerint fogom részletezni, függetlenül a nyomozás szakaszaitól, illetve a nyomozási cselekményektől.

Ennek során kitérek az emberi tényezők által generált egyes hibákra, majd pedig az eljárási hibákról írok röviden, azzal a megjegyzéssel, hogy természetesen ezen típusú hibák között mindig lehetséges átfedés, mint ahogy az majd az alábbiakból is kiderül.

2. Az emberi tényezők

A nyomozó hatóság tagjai emberi mivoltukból fakadóan természetesen nem tévedhetetlenek, ez még abban az optimális esetben is így van sajnos, ha a legfelkészültebb és legjobb körülmények között dolgozó szakembergárda ered egy - egy bűncselekmény nyomába.

Az emberi tényezők generálta hibák végeláthatatlan sorából a teljesség igénye nélkül csupán párat ragadok ki a következőkben.

A nyomozás során elkövetett hibák közül elsőként említem azt az esetet, amikor a rendőrség, eredmény minél előbbi felmutatása érdekében „foggal - körömmel” ragaszkodik az általa helyesnek hitt verzióhoz, mégpedig úgy, hogy az általa vélt tényálláshoz igyekszik a rendelkezésre álló bizonyítékokat igazítani, nem pedig fordítva, a beszerzett bizonyítékok alapján és mentén megállapítva a történeteket, teret adva így akár többféle eshetőségnek és lehetőségnek is.

E fenti hiba nagymértékben akadályozza a valós tényállás megállapítását, mivel ilyen esetben a releváns tények gyakran nem kerülnek tisztázásra, azok sokszor elsikkadnak, a meglévő bizonyítékok pedig így egy nem létező és meg sem történt tényállás elemeit fogják alátámasztani, ami ebből fakadóan megalapozatlanná teheti az ügyet.

Nem mehetünk el amellett sem, hogy ezt a sikerorientáltságot természetes emberi törekvéseken túl az egyre nagyobb teret hódító statisztikai szemlélet is generálja. Ez természetesen minden szinten súlyos terhet ró az e területen szolgálatot teljesítőkre, így nem csodálkozhatunk azon, ha az előbbi szempont is fókuszba kerül az ügyek felgöngyölítésekor.

A fenti körülmények mellett a nyomozó hatóság tagjai leterheltségének következményeként többször megfigyelhető a nyomozati cselekmények alatti kapkodás, figyelmetlenség, de még akár késlekedés is, továbbá ezzel összefüggésben egyes követelmények, előírások megszegése is gyakran jó táptalaját adja tévedéseknek.

Emellett nem szabad megfeledkezni az eljárásban résztvevő személyekkel - leginkább terheltek, vagy tanúk - szemben fogantatott nyomozási cselekmények kapcsán létrejött interakciók során elkövetett hibákról sem, hisz például a kihallgatás eredményessége múlhat rajta, ha a rendőr nem csak szakemberként, de emberként is megjelenik abban, természetesen mindig az eset sajátosságaihoz

mérten, ötvözve az empátiát, türelmet és az intelligenciát szakmai hozzáértésével, és mellőzve az esetleges indulatosságot, elfogultságot, vagy netán prejudikálást.

Megjegyzendő, hogy a nyomozó hatóság tagjai szívesen és gyakran élnek az ügy előremozdítása érdekében taktikai fogásokkal is, melyek nagy része aggálytalannak tekinthető azonban szép számmal akadnak közöttük olyanok is, melyek nyilvánvalóan törvénytörések

Nem kifogásolható például a sikeres bizonyítási eljárás érdekében a vádalku felajánlása, vagy az igen gyakran alkalmazott „taktikai blöff” intézménye.

Jogszállít sért azonban a nyomozó hatóság tagja akkor, ha felelőtlen ígéretet tesz a terhelt irányába, mely gyakran egy - egy kényszerintézkedés mellőzésével vagy akár eljárás megszüntetésével kecsegteti a „bizakodó” gyanúsítottat, cserébe terhelt vallomásaért, illetve egyéb bizonyítékok megszerzéséért. Ekként értékelhető továbbá akár fizikai, akár pszichikai erőszak alkalmazása, mely végső soron még a kihallgató büntetőjogi felelősségét is megalapozhatja, mint ahogy arra már több esetben is sor került.

E körben rögzítendőek azok a hibák is, melyek a közvélemény által történő nyomásgyakorlásból erednek, hiszen egy nagy port kavaró ügy elkövetőjének minél hamarabbi kézre kerítése is igen gyakran vezet a fentebb vázolt problémákhoz, csakúgy mint néha egy - egy kisebbségi csoporthoz való tartozás is ok nélkül viheti tévútra a nyomozót.

E melléfogások számtalan következménye közül az egyik legsúlyosabb lehet a hamis beismerő vallomás, melyet természetesen a fenti külső kényszerítő körülményeken túl akár olyan egyszerű ok, mint a terhelt kóros szellemi állapota is indukálhat.

Nagyban veszélyeztető körülmény lehet továbbá a terhelt kedvezőtlen fizikai állapota, a kihallgatás által okozott stresszhelyzete, fáradtsága, de akár alacsony fokú intelligenciája is.

Befolyásolásával tehát mindenképpen okozhat a nyomozó hatóság olyan veszélyhelyzetet, mely végső soron egy ártatlan ember felelősségre vonását okozhatja vagy épp bűnös felmentését is eredményezheti, megjegyezve azonban, hogy büntetőeljárás törvényünk minden körülmények között előírja a terhelti vallomáson túli bizonyítékok beszerzését is, többek között az előbbi eredmény elkerülése érdekében.

3. Eljárási hibák

A probléma másik oldala, amiről említést kell tennem, az a vonatkozó eljárási szabályok maradéktalan betartásának sűrűn előforduló mellőzése.

A hibalehetőségek sora itt is végtelen, így csak pár alapvetőbb esetet vázolok ennek kapcsán.

Alapkövetelmény az, hogy a terhelttel a kihallgatása elején közölni kell a gyanúsítás lényegét, a vonatkozó jogszabályok megjelölésével együtt, továbbá minden esetben szükséges a hallgatás jogára figyelmeztetni és arra is, hogy amit mond az ellene felhasználható, úgyszintén tájékoztatni kell a védelem, esetleges kötelező védelem jogáról, illetve fiatalokkal kapcsolatos ügyekben a törvényes képviselő szerepe sem mellőzhető.

Jóllehet ezek a jogszabályi követelmények a legelemibb betartandó előírások közé tartoznak, mégis sok esetben maradnak el, mely mulasztás pedig ennek köszönhetően a kinyert bizonyítékok későbbi felhasználását nagymértékben akadályozhatja.

E hibákat, mint már megállapítottam korábban, sok tényező generálhatja, akár a már részletezett rendőri sietség vagy leterheltség, vagy akár a kihallgatások rutinszerűsége is megalapozhatja, amelyet a sablonjegyzőkönyvek gyakran felületes alkalmazása csak még jobban szaporít.

Itt tartom fontosnak megjegyezni azt, hogy számtalan esetben fordul elő a tanúkkal kapcsolatos jogszabályi előírások megsértése is, hisz például a tanú kihallgatása során elmaradt figyelmeztetés is

komoly következményekkel járhat. Számtalan esetben találkozhatunk azzal a szintén gyakori, és leginkább figyelmetlenségből eredő hibával is, hogy a tanú adatainak zártan történő kezelését kéri, ennek ellenére neve, vagy akár egyéb adatai a nyomozati iratban több helyen megtalálhatók, mely a tanúvédelem kapcsán lehet aggályos.

Mindemellett vitathatatlan azonban az is, hogy a tanú oldaláról is jelentkezhet tévedés, illetve hibalehetőség. Ez vallomása megtételekor, vagy más nyomozási cselekmények fogatosítása során is megtörténhet, azonban a legnyilvánvalóbban a téves felismerésre bemutatás során érhető tetten.

A tévedés kockázatát a rendőrség az eljárási szabályok teljes körű betartásával lényegesen csökkentheti, továbbá teheti ezt azon tanúra ható nyomás enyhítésével is, miszerint neki mindenre pontosan emlékeznie kell, vagy azzal, hogy az ügyteher miatti esetleges felületességtől próbál tartózkodni.

Itt utalok vissza arra az előbbi megállapításomra, miszerint a nyomozóhatóság tagja munkája teljesítése során soha nem felejtetheti el azt, hogy a tanú és nemkülönben a terhelt, nem csak eszköz az igazság felderítése érdekében, de ember is és mint ilyen mindig individualizálva kell megközelíteni.

IV. A hibátlan nyomozás jelentősége

Végezetül pár mondat erejéig arra térnek ki, hogy miért is fontos a hibáktól mentes nyomozás lefolytatására törekedni.

A rendőrség munkája - karöltve az ügyészséggel - alapozza meg a felelősség kérdésében döntő bíróság ítéletét.

A bírót a legnagyobb befolyás ezen irányból éri, hiszen a fenti szervek által rendelkezésre bocsátottak alapján ismeri meg az ügyet, majd pedig a bizonyítási eljárás befejeztével az előbbiekre is figyelemmel alakítja ki végső döntését.

Az igazság megállapítására minden esetben kizárólag jogerős bírósági ítélettel történhet.

Az elkövetett hibák következménye pedig nem kevesebb lehet, mint egy olyan súlyos bírói tévedés, mely végső soron egy ártatlan ember elítélését vagy épp valójában bűnös felmentését eredményezi.

Jóllehet a bíróság a rendőrség által vétett hibák egy kis részét maga is korrigálhatja, megjegyezve azonban, hogy nem kevés alkalommal az így beszerzett bizonyítékok bizonyító ereje jóval gyengébb, mintha a szükséges intézkedések megtételére még a nyomozáskor sort kerítettek volna, azonban sok tévedés következményei bírósági szakban már nem küszöbölhetők ki.

Ez utóbbit rendkívül jól szemlélteti az az eset, amikor a vádlott felmentéséhez vezetett egyéb tényezők mellett az, hogy a bűncselekmény helyszínén feltalálásra került cipőnyom nem szakszerűen, csak fényképfelvétel útján került rögzítésre, vagy e körben említhető az is, amikor a terhelt mobiltelefon készüléke forgalmazásának lekérdezését a nyomozóhatóság elmulasztotta, és a későbbiekben az már nem volt pótolható az eltelt idő miatt.

Utoljára említem, mint lehetséges következményt a nyomozó hatóságok kártérítési felelősségét a nyomozás során vétett hibák miatt.

Erre a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvény ad lehetőséget amikor a közhatalom gyakorlásával okozott károkért való felelősséget telepíti a nyomozó hatóságokra, amennyiben az ő mulasztásuk vezet egy - egy büntetőeljárás sikertelenségéhez. Megjegyzendő azonban, hogy az e körben indított keresetek elenyésző számban vannak jelen a bíróságokon.

Mint ahogy már említettem, a fentebb felvillantott esetekkel csupán azt kívántam érzékeltetni, milyen széles körű lehet a hibalehetőségek tárháza esettől, nyomozási cselekménytől függően, azonban azokat mindig komplex rendszerben kell vizsgálnunk ahhoz, hogy megértsük, mely okok vezettek egy - egy elhibázott nyomozáshoz.

V. A martfúii gyilkos, avagy példa egy elhibázott nyomozásra és annak következményeire

1957. július 22 - én az esti órákban egy ismeretlen férfi megtámadta Martfú külterületén a helyi cipőgyárból egyedül hazainduló Sz. Margitot úgy, hogy őt fejbe vágta egy nehéz tárggyal, majd fojtogatta, végül az út menti kukoricásban megerőszakolta, ezt követően pedig egy közeli vízzel teli árokba lökte, melynek következtében fulladás okozta annak halálát. A fiatal lány testét másnap találták meg munkások, akik azonnal értesítették a rendőrséget.

K. János gyorsan a rendőrség látókörébe került az áldozat közvetlen munkatársaként. A nyomozóhatóság gyanúját tovább erősítette azon tény, miszerint a feltételezett tettes gyengéd érzelmeket táplált a lány iránt, aki azonban vonakodott a kapcsolat szorosabbra fűzésétől, melyből rögtön „egyértelmű” motivációt vont le a rendőrség, miszerint az bosszúból ölte meg szerelmét.

Máig nem tisztázott milyen körülmények között, illetve tények hatására, de a nyomozó hatóság munkájának „eredményeként” K. János rövid időn belül több beismerő vallomást is tett, sőt a korabeli nyomozóknak még arra is sikerült rávenniük az állítólagos gyilkost, hogy az elkövetés helyszínén mutassa be, hogy is zajlott le maga az ölési cselekmény.

Fentiek eredményeként az ügyészség már 1957. augusztusában sikeresen vádat emelt K. János ellen a rendelkezésre álló, azonban legkevésbé sem megnyugtató bizonyítékok alapján.

Érthetetlen, hogy hogyan juthatott a Szolnok Megyei Bíróság arra a következtetésre a lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeként, hogy K. János bűnös a terhére rótt cselekmény elkövetésében, hisz a korabeli tudósítások szerint a vádlott a tárgyaláson mindvégig zavartan, össze - vissza vallott, ami

odáig fokozódott, hogy végső kétségbeesésében már az eljárás résztvevőitől tudakozódott, mit is mondjon, majd az eljárás végén szó szerint azt mondta, nem bírja tovább a megpróbáltatásokat, ekkor ismételtén kijelentette, hogy ő az elkövető, majd hozzátéve, hogy tegyen vele a bíróság amit akar.

A bírói ítélet vele szemben végül első ízben halálbüntetés, majd a többszöri fellebbezéseknek köszönhetően életfogytiglani szabadságvesztés büntetés lett.

A bizonyítékok meggyőző erejéről - és így az ítélet megalapozottságáról - annyit, hogy például az áldozattól származó vér nem volt a vádlottnál feltalált tárgyakon, továbbá tanúként nyilatkozó szomszédja is úgy vallott, hogy K. Jánosnál égett a lámpa a vádbeli estén, ezzel megcáfolva azt a korábbi evidenciaként kezelt és a terhelt alibijét megdöntő körülményt, miszerint a vádlott házában a cselekménykor sötét volt, továbbá nem mellékes az sem, hogy az elkövetés helye mellett az ölés időpontjában elhaladó mozdony vezetője K. Jánosban nem ismerte fel az elkövetőt, holott úgy vallott, látta a valódi tettest.

A későbbiekben természetesen kiderült, hogy nem K. János volt az elkövető, hanem feltehetően egy sorozatgyilkos első áldozata volt Sz. Margit, így 1968 - ban szabadulhatott a tévesen elítélt, természetesen mindenféle kártérítés fizetése nélkül.

Látható tehát hogy ebben az esetben is mind a nyomozóhatóság, mind az ügyészség munkájának sikerorientáltsága vezetett egy ártatlan ember elítéléshez, amikor is rövid időn belül „eredményesen” lezárták egy nagy felháborodást kiváltó ügyet, ezzel biztosítva a köznyugalmat, egyben prezentálva a hatóságok kompetenciáját.

VI. Összegzés

A fentebb kiragadott nyomozási típushibák miatt (is) kerül sor gyakran egy - egy büntetőeljárás megszüntetésére, vagy akár felmentésre, ritkán téves elítélésre.

Mindez azért rendkívül aggasztó, mert így hiába a nyomozóhatóság erőfeszítése, vagy a rendelkezésre álló bizonyítékok meggyőző ereje, ha azok mégsem vehetők figyelembe valamely hiba elkövetése miatt.

Úgy gondolom az elkövethető hibalehetőségek száma több tényező és körülmény módosításával, így akár megfelelő kapacitású rendőrséggel, vagy a statisztikai szemlélet háttérbe szorításával, de akár típushibákkal kapcsolatos képzések preferálásával is csökkenthető lenne.

Felhasznált irodalmak jegyzéke:

Herke Csongor, Büntető eljárásjog Dialog Camus Kiadó 2014.

Fenyvesi Csaba: a Kriminológia veszélyei

<http://pecshor.hu/periodika/XVI/fenyvesi.pdf>

Bócz Endre: Kriminológia BM Kiadó 2004.

http://egyperceskrimi.blog.hu/2016/04/16/a_martfui_sorozatgyilkos_avagy_a_magyar_igazsagszolgalta_tas_bukasa

Felhasznált jogszabályok jegyzéke:

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény